

DERLEME VE TARAMA KOLU ÇALIŞMALARI (1932 – 1983)

EMEL VARDARLI

Yabancı dillerin, yazın ve din yoluyla içine sızarak, yüzyıllarca üzerinde egemenlik kurdukları dilimizi, kendi öz benliğine kavuşturmak ve bilimin, teknolojinin getirdiği yabancı terimlere Türkçe karşılıklar bulmak amacıyla kurulan Kurumumuz ellinci yılını tamamladı.

Kurucusu, yaşatıcısı Atatürk tarafından kurulduğu günden bu yana, çalışmalarını, bu amaca uygun olarak sürdüren Türk Dil Kurumunda bugün beş bilimsel kol bulunuyor.

Bir dili yabancı dillerden arındırmanın, öncelikle, o dilin kendi öz kaynaklarına eğilmekle başlayacağı bilinen bir gerçektir. Dilimizin özleştirilmesi yolundaki çalışmalarımızda da başlangıç noktamız bu oldu.

Yapılacak ilk iş, eski Türkçe döneminin yazılı metinlerini tıpkıbasım olarak yayımlayıp bunlar üzerinde incelemeler yapmak; Anadolu Türkçesiyle yazılmış yapıtlardan Türkçe sözcükleri taramak ve halk ağzında bulunduğu halde henüz yazı dilimize girmemiş Türkçe ya da Türkçeleşmiş sözcükleri derlemektir.

Eğitimde, iletişimde ana araç olan dilin ulusal ve halka dönük olması için yukarıda saydığımız çalışmaların yapılması gerekliydi; yapıldı da.

Bu işlerden bir bölümünün gerçekleştirildiği, bir bölümünün sürdürüldüğü Kolumuzun oluşumuna ve çalışmalarına şöyle bir göz atalım.

Kolun görevi, biçimlenmesi, kol başkanları

Halk ağzında kullanıldığı halde henüz yazı diline geçmemiş olan Türkçe ya da Türkçeleşmiş sözcükleri toplama işine “derleme” diyoruz.

Eski yapıtlarda bulunduğu halde bugün kullanılmayan ya da değişik biçim ve anlamla kullanılan Türkçe sözcükleri metinlerden toplama işine “tarama” diyoruz.

Derleme de, tarama da Türk Dil Kurumunun giriştiği ilk işlerdendir. Başlangıçta bu iki iş ayrı ayrı kollarca yapılmıştır. Bunlardan biri derleme çalışmalarının yapıldığı “Derleme Kolu”, öbürü tarama çalışmalarının yapıldığı “Lengüistik - Filoloji Kolu”dur.

Derleme Kolunun ilk başkanı olan Ragıp Hulusi Özdem bir yıl süreyle (1932-1933) çalışmış; ayrıldığında, Kol Başkanlığına getirilen Naim Hazım Onat da bu görevi 1951'e değin 16 yıl yapmıştır.

Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi'nin dört cildi (A-Z) bu süre içinde ortaya konulmuştur. 1951'de Onat'ın görevden çekilmesi üzerine bu kol "Tarama Kolu" ile birleştirilmiş ve adı "Derleme ve Tarama Kolu" olmuştur.

Tarama işi, "Lengüistik-Filoloji Kolu"nda 1932-1934 yıllarında Hamit Zübeyr Koşay'ın başkanlığında yürütülmüştür. İkinci Dil Kurultayında (23.8.1934) bu Kol, "Lengüistik Kolu" ve "Filoloji Kolu" olarak ikiye ayrılmıştır. Lengüistik Kolunun Başkanlığına Ahmet Cevat Emre, Filoloji Kolunun Başkanlığına da Ali Canip Yöntem getirilmiştir. Bu Kolun Başkanlığında 1941 yılına değin çalışan Yöntem, tarihi bir sözlüğün tarama hazırlıklarını yönetmiş, XIII. yüzyıldan günümüze değin yazılmış yapıtlardan 120'sini taratmıştır.

1941 yılında Ali Canip Yöntem'in Kol Başkanlığından ayrılması üzerine, Filoloji Kolu Başkanlığına Ömer Asım Aksoy getirilmiştir. *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü* adlı yapıtlar, Aksoy'un Başkanlığı döneminde çıkarılmıştır.

1945'de "Filoloji Kolu"nun adı "Tarama Kolu" olmuştur.

1951 yılında Derleme Kolu Başkanı Naim Hazım Onat'ın görevinden çekilmesi üzerine Derleme ve Tarama Kolları birleştirilerek adına "Derleme ve Tarama Kolu" denilmiş, Başkanlığına da Ömer Asım Aksoy getirilmiştir. 1976 yılına değin bu görevi sürdüren Aksoy'un yönetiminde XI ciltlik *Derleme Sözlüğü*, VIII ciltlik *Tarama Sözlüğü* ile *Atasözleri ve Deyimler Sözlükleri* hazırlanmıştır.

1976 yılında Kol Başkanlığına getirilen Doç. Dr. Mustafa Canpolat 1980 yılına değin bu görevi yapmıştır. Canpolat'ın Kol Başkanlığı döneminde, daha önce hazırlanmış olan ya da hazırlığı sürdürülen *Tarama ve Derleme Sözlükleri* üzerindeki çalışmalar tamamlanarak bu iki büyük ve önemli sözlüğün son ciltleri de yayımlanmıştır. Ayrıca, *Tarama Sözlüğü*'nün bir elkitabı hazırlanarak daktilo edilmiş, *Derleme Sözlüğü EK-I* cildi de hazırlanarak basımevine verilecek duruma getirilmiştir.

1980 yılında Kol Başkanlığına Doç. Dr. Semih Tezcan getirilmiştir. 1981 yılının Eylül ayına değin bu görevde kalan Tezcan'ın Kol Başkanlığı döneminde, *Tarama Sözlüğü* elkitabı çalışmaları sürdürülmüş, *Derleme Sözlüğü EK-I* cildinin baskı işleri yürütülmüştür. Ayrıca, "yazı dilinden halk ağzına" ve kavramlara göre hazırlanması planlanan "Derleme Sözlüğünün Dizini" çalışmalarına başlanmıştır.

Tezcan'ın Eylül 1981'de, yurtdışındaki görevi nedeniyle, Kol Başkanlığından çekilmesi üzerine, Sözlük Kolu Başkanı Emel Vardarlı bir süre Kol Başkanlığına vekâlet etmiş, Şubat 1982'de de Sözlük Kolu Başkanlığından çekilerek Derleme ve Tarama Kolu Başkanlığını üstlenmiştir.

TARAMA ÇALIŞMALARI

A. Tarama Dergisi :

Tarama çalışmalarının ilk ürünü, kısa bir sürede hazırlanıp 1934 yılında bastırılmış olan iki ciltlik *Tarama Dergisi*'dir. Dilimizdeki yabancı sözcüklere öz Türkçe karşılıklar bulmak amacıyla hazırlanan bu yapıt için yerli, yabancı sözlüklerden, basma, yazma 150 yapıt taranmıştır. Bu yapıtın kaynaklarının dörtte üçü tarama, dörtte biri de derlemedir.

1. TDK. *Tarama Dergisi I*. İstanbul, 1934. 848 s.

Bu yapıtta, madde başı olan 8.000 Osmanlıca sözcüğün karşılığı olarak 25.000 Türkçe sözcük, kaynakları belirtilerek verilmiştir.

2. TDK. *Tarama Dergisi II*. Türkçeden Osmanlıcaya İndeks. İstanbul, 1934. 849-1310 s.

Bu cilt *Tarama Dergisi*'nin Türkçeden Osmanlıcaya dizinidir.

B. Tarama Sözlükleri

XIII-XIX. yüzyıllarda Türkiye Türkçesiyle yazılmış, dil bakımından önemli yazma, basma yapıtlardaki Türkçe sözcükler, içinde geçtikleri tümce ile, kaynakları gösterilerek taranıp toplanmaya başlanmıştır. *Tarama Sözlüğü*'nün kaynağı olan 227 yapıttan 160'nın taranması 1935-1945 yılları arasında tamamlanmış, inceleyicilerin düşünce ve eleştirileri alınmak üzere küçük bir örnek cilt hazırlanarak bastırılmıştır.

3. TDK. *Örneklerle Tarama Sözlüğü Denemesi*. İstanbul, 1942. 351 s.

IV. Dil Kurultayına sunulan bu deneme niteliğindeki yapıt beğenildiğinden *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü* aynı yöntemle hazırlanıp yayımlanmıştır.

4. Aksoy, Ömer Asım - Dehri Dilçin. *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü I*. İstanbul, 1943. XXIV + 862 + VIII s.
5. Aksoy, Ömer Asım - Dehri Dilçin. *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü II/1 (A-İ)*. İstanbul, 1945. XXIII + 557 s.
6. Aksoy, Ömer Asım - Dehri Dilçin. *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü II/2 (K-Z)*. Ankara, 1953. 559-1090 s.
7. Aksoy, Ömer Asım - Dehri Dilçin. *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü III*. Ankara, 1954. XVIII + 840 s.
8. Aksoy, Ömer Asım - Dehri Dilçin. *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü IV*. Ankara, 1957. XV + 923 s.

Taramaların parça parça ele alınıp ayrı ayrı ciltlerde verilmesi, bu konudaki gereksemeleri kısa sürede karşılamak düşüncesinden doğmuştur. Kaynak olarak saptanan 67 yapıtın taranması da tamamlandıktan sonra, sıra bu ayrı ayrı yayımlanan ciltlerin birleştirilmesine gelmiştir. Bu kez,

madde başı olan sözcüklerin eski harflerle yazılış biçimleri tanıklarda gösterilmiş, her tanıkta kaynağın sayfa numarası verilmiştir. "Ekler" ve "Dizin" için ayrı ayrı birer cilt düzenlenmiştir.

9. Aksoy, Ömer Asım - Dehri Dilçin. *Tarama Sözlüğü I (A-B)*. Ankara, 1963. XLI + 746 s.
10. Aksoy, Ömer Asım - Dehri Dilçin. *Tarama Sözlüğü II (C-D)*. Ankara, 1965. LXXII + 747 - 1381 s.
11. Aksoy, Ömer Asım - Dehri Dilçin. *Tarama Sözlüğü III (E-İ)*. Ankara, 1967. LXXII + 1383 - 2141 s.
12. Aksoy, Ömer Asım - Dehri Dilçin. *Tarama Sözlüğü IV (K-N)*. Ankara, 1969. LXXII + 2142 + 2902 s.
13. Aksoy, Ömer Asım - Dehri Dilçin. *Tarama Sözlüğü V (O-T)*. Ankara, 1971. LXXII + 2093 - 3877 s.
14. Aksoy, Ömer Asım - Dehri Dilçin. *Tarama Sözlüğü VI (U-Z)*. Ankara, 1972. LXXII + 3879-4814 s.
15. Aksoy, Ömer Asım - Dehri Dilçin. *Tarama Sözlüğü VII (Ekler)*. Ankara, 1974. LXXII + 296 s.
16. Aksoy, Ömer Asım - Dehri Dilçin. *Tarama Sözlüğü VIII (Dizin)*. Ankara, 1977. VIII + 419 s.

Böylece, Anadolu Türkçesiyle yazılmış eski metinlerde bulunduğu halde sonradan bırakılmış Türkçe sözcükler, bu geniş oylumlu sözlüğümüzle gün ışığına çıkarılmıştır. Uzun, yoğun ve özverili çalışmaların ürünü olan bu sözlüğümüzü inceleyenler, bugün uydurma denilen birçok sözcüğün Türkçe olduğunu göreceklerdir.

Takım halinde satılan 8 ciltlik *Tarama Sözlüğü*'nün satın alınması ve her zaman el altında bulundurulmasındaki güçlük göz önünde tutularak, 1978 yılında bu büyük sözlüğün tanıksız bir elkitabının hazırlanmasına girişilmiştir. Geçen dönemde üzerindeki çalışmalar tamamlanarak 1982 Kurultayından önce basımevine verilmiş olan bu yapıt da yayımlanmıştır.

17. Dilçin, Cem (Düz.). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara, 1983. XI + 483 s.

Tüze diliyle ilgili çalışmalar

Kolumuzda, ayrıca tüze diliyle ilgili tarama çalışmaları da yapılmıştır. Tüze dilimiz son yıllara değin Arapça sözcük ve terimlerle doluydu. Dili özleştirme akımı, resmi yazışmaları olduğu gibi Tüze dilinin ne gibi terim ve sözcüklerle özleştirdiğini göstererek bunların daha geniş ölçüde kullanılmalarını sağlamak için, tarama yoluyla şu iki sözlük hazırlanıp yayımlanmıştır :

18. Aksoy, Ömer Asım. *Anayasa Sözlüğü*. Ankara, 1961. 104 s.

Yapıt, Türkçe-Osmanlıca, Osmanlıca-Türkçe olup 3. baskısı yapılmıştır.

19. Önder, Ali Rıza. *Yasa Dili Sözlüğü*. Ankara, 1966. VII + 255 s.

Bu yapıt, yasalar, tüzükler, yönetmelikler, Yargıtayın İçtihat Kararları, Yüksek Seçim Kurulu karar ve genelgelerinin taranmasıyla elde edilen Türkçe 1522 tüze sözcüğü ve terimini içermektedir.

Taranan yeni sözcükler

Dilimizin 1932'den sonra kazandığı sözcükleri yapıtlardan tarayıp çıkarmak için 1962 yılında yeni bir çalışmaya girişilmiştir. 247 roman, öykü, oyun, çeviri, deneme, şiir yapıtı ile 36 dergi ve 15 gazete taranarak, yeni sözcükler, içinde geçtikleri tümcelerle birlikte, yapıt ve yazarının adı gösterilerek fişlenmiştir. Sayısı 200.000'i bulan bu fişler *Türkçe Sözlük*'ün yeni baskılarında gereç olarak yararlanılmak üzere 1971'de Sözlük Koluna verilmiştir.

Tarihsel Sözlük çalışmaları

Kolumuzun tarama yoluyla gerçekleştirmekte olduğu en büyük işlerden biri de XIII. yüzyıldan bu yana dilimizde kullanılan Türkçe ve yabancı bütün sözcükleri kapsayacak olan "Türkiye Türkçesinin Tarihsel Sözlüğü"dür.

1970 yılında başlayan ve Sözlük Koluna bağlı olarak yürütülmüş olan Tarihsel Sözlük çalışmaları 1974 yılından beri Kolumuza bağlı olarak sürdürülmektedir. Bugüne değin, XIII-XV. yüzyıl yapıtlarından tarama yoluyla 200.000'den çok fiş elde edilmiştir. İlk cildinin hazırlık çalışmaları sürdürülen bu sözlükte, madde başı olan her sözcüğün köken açıklaması verilecek, Türkçe sözcüklerin öteki Türk dil ve lehçelerindeki kullanılış biçimleri gösterilecek, her sözcüğün türü belirtilecek ; geçirdiği ses, biçim ve anlam değişiklikleri ayrıntılı olarak açıklanacaktır. Böylece XIII. yüzyıldan bu yana Türkiye Türkçesinde kullanılan her bir sözcüğün tarihi ortaya konmuş olacaktır. Bu sözlüğün hazırlanmasında tutulan yöntem üzerinde bilgi vermek amacıyla, örnek bir kitapçık hazırlanarak bastırılmıştır.

20. Levend, Ağâh Sırrı - A. Dilâçar - Cem Dilçin. *Türkiye Türkçesinin Tarihsel Sözlüğü* (örnek). Ankara, 1972. 35 s.

Bu örnekteki yöntemle hazırlanmakta olan Tarihsel Sözlüğün ilk cildi, XIII-XV. yüzyıl yapıtlarından 1983 yılına değin taranan (A) harfiyle ilgili sözcükleri kapsayacaktır.

DERLEME ÇALIŞMALARI

A. Birinci derleme ve "Derleme Dergisi"

Türkiye'de ilk kez 1933 yılında Atatürk'ün buyruklarıyla, hükümetçe başlatılan halk ağzından sözcük derleme çalışmaları bir buçuk yıl süren bir "derleme seferberliği" biçiminde yürütülmüş; bu derlemeye, yurdumuzun her yanındaki devlet görevlileri ve yöneticileriyle dilseverler katılmıştır.

350 Derleme ve Tarama Kolu Çalışmaları

Bu derlemenin verimi olan ve Kurumda toplanan 150.000 fiş, Kol görevlilerince değerlendirilerek *Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* ortaya konmuştur.

21. TDK. *Söz Derleme Dergisi I (A-D)*. İstanbul, 1939. 490 + 5 s.
22. TDK. *Söz Derleme Dergisi II (E-K)*. İstanbul, 1941. 501-1019 + 1 s.
23. TDK. *Söz Derleme Dergisi III (L-Z)*. İstanbul, 1942. 1025-1589 + 1 s.
24. TDK. *Söz Derleme Dergisi IV (Ulama)*. İstanbul, 1949. 1593-1709 + 1 s.

Bu 4 ciltlik yapıtta, karşılıkları verilmiş ya da tanımları yapılmış, derleme yerleri gösterilmiş 25.000 madde başı bulunmaktadır.

Daha sonra, yazı dilimizdeki sözcük ve kavramların halk ağzındaki karşılıklarını kolay bulmak amacıyla *Söz Derleme Dergisi*’nin bir “İndeks” cildi hazırlanarak yayımlanmıştır.

25. Aksoy, Ömer Asım - Abdülkadir İnan - Şakir Ülkütaşır. *Söz Derleme Dergisi V (İndeks)*. Ankara, 1957. IV + 427 s.

Ayrıca, ilk derlemeden elde edilen folklor sözleri de değerlendirilmiş, geniş açıklamalarla ayrı bir ciltte toplanmıştır.

26. Aksoy, Ömer Asım - Şakir Ülkütaşır. *Söz Derleme Dergisi VI (Folklor Sözleri)*. Ankara, 1952. 152 s.

B. İkinci derleme ve “Derleme Sözlüğü”

Birinci derleme verilerinin yayımlanması tamamlandıktan sonra yapılan incelemede, *Söz Derleme Dergisi*’nde bulunmayan daha birçok halk ağzı sözcüğü olduğu, kimi sözcüklerin yazılış ve anlamlarında düzeltilecek yerler bulunduğu; abece’imizde “e, h, ñ,-” seslerini gösteren harfler olmadığından, bu seslerin gerektiği gibi belirtilemediği görülmüştür. Bu eksiklikleri tamamlamak, gerekli düzeltmeleri yapmak ve yeni sözcükler derlemek için Kol Başkanı Ömer Asım Aksoy’ca yönetilen ikinci bir derlemeye girilmiştir.

Doğrudan doğruya dilseverlerle ilişki kurularak sürdürülen ve 1952-1959 yılları arasında gerçekleştirilen bu derlemenin verimi de 450.000 fiş olmuştur. Her iki derlemeden elde edilen 600.000 derleme fişinden Kol görevlilerince değerlendirilenler, sözlük düzeninde işlenerek baskıya hazır duruma getirilmiş ve 1963-1979 yılları arasında *Derleme Sözlüğü* adıyla yayımlanmıştır.

27. Aksoy, Ömer Asım. *Derleme Sözlüğü I (A)*. Ankara, 1963. LV + 444 s.
28. Aksoy, Ömer Asım. *Derleme Sözlüğü II (B)*. Ankara, 1965. VIII + 445-835 s.
29. Aksoy, Ömer Asım. *Derleme Sözlüğü III (C-Ç)*. Ankara, 1969. VIII + 837-1310 s.

30. Aksoy, Ömer Asım - Emel Vardarlı. *Derleme Sözlüğü IV. (D)*. Ankara, 1969. VI + 1311-1648 s.
31. Aksoy, Ömer Asım - Güneş Bayraktaroğlu. *Derleme Sözlüğü V (E-F)*. Ankara, 1972. VIII + 1649-1880 s.
32. Aksoy, Ömer Asım. *Derleme Sözlüğü VI (G)*. Ankara, 1972. VI + 1881-2244 s.
33. Aksoy, Ömer Asım - Ayla Bayaz. *Derleme Sözlüğü VII (H-İ)*. Ankara, 1974. VI + 2245-2576 s.
34. Aksoy, Ömer Asım. *Derleme Sözlüğü VIII (K)*. Ankara, 1975. VII + 2577-3056 s.
35. Aksoy, Ömer Asım - Emel Vardarlı. *Derleme Sözlüğü IX (L-R)*. Ankara, 1977. VII + 3057-3506 s.
36. Aksoy, Ömer Asım - Ayla Bayaz - Aysel Dikmen. *Derleme Sözlüğü X (S-T)*. Ankara, 1978. VII + 3507-4018 s.
37. Aksoy, Ömer Asım - Gülten Akın Canköçak. *Derleme Sözlüğü XI (U-Z)*. Ankara, 1979. VII + 4019-4402. s

Derleme Sözlüğü'nün her bir cildi basıldıktan sonra gelen ve değerlendirilen halk ağız sözcükleri yeni bir ciltte toplanmıştır. Bu cilde, daha önce yayımlanmış ciltlerde bulunmayan sözcüklerle bulunup da anlam ve derleme yerleri değişik olan sözcükler alınmıştır.

38. Canpolat, Doç. Dr. Mustafa - Aysel Dikmen. *Derleme Sözlüğü XII (EK-I)*. Ankara, 1982. XIV + 4403-4842 s.

Böylece 12 cilde ulaşan ve 125.000'den çok madde başını kapsayan *Derleme Sözlüğü*, gittikçe ortak dile kayarak kaybolmaya başlayan halk ağzının en geniş oylumlu kaynak yapısı olmuştur. Bu büyük sözlüğün, 1978 yılında "yazı dilinden halk ağzına" ve kavramlara göre düzenlenmeye başlanan dizin cildi çalışmaları oldukça ilerlemiştir. 1984 Kurultayına değin bu yapıtı baskıya hazır duruma getireceğimizi umuyoruz.

Halk ağzıyla ilgili çalışmalar bir yandan Kolda yapılan çalışmalarla sürdürülürken, bir yandan da Kurum dışında hazırlanmış olan ve kimi bölgelerin ağız özelliklerini belirten araştırma, inceleme ile derlemelerin de değerlendirilmesi yoluna gidilmiş; bunlardan gerekli görülenler bastırılarak dilcilerin yararlanmasına sunulmuştur.

A. Dar bir bölge ağız üzerine incelemeler

39. Aksoy, Ömer Asım. *Gaziantep Ağız I*. İstanbul, 1945. XVI + 414 + II s.
40. Aksoy, Ömer Asım. *Gaziantep Ağız II*. İstanbul, 1945. 417 + I s.
41. Aksoy, Ömer Asım. *Gaziantep Ağız III*. İstanbul, 1946. 828 s.
42. Kürkçüoğlu, Kemal Edip. *Urfa Ağız*. İstanbul, 1945. 2 + 147 s.

B. Anadolu ağızlarından toplamalar

43. Caferoğlu, Prof. Dr. Ahmet. *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*. İstanbul, 1942. XXIV + 296 s.
44. Caferoğlu, Prof. Dr. Ahmet. *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*. İstanbul, 1943. XXIV + 272 s.
45. Caferoğlu, Prof. Dr. Ahmet. *Sivas ve Tokat İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*. İstanbul, 1944. XXVII + 276 s.
46. Caferoğlu, Prof. Dr. Ahmet. *Güney-Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*. İstanbul, 1945. XVIII + 319 s.
47. Caferoğlu, Prof. Dr. Ahmet. *Kuzey-Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*. İstanbul, 1946. XXVI + 355 s.
48. Koşay, Hamit Zübeyr - Orhan Aydın. *Anadilden Derlemeler II*. Ankara, 1952. VIII + 145 s.
49. Olcay, Prof. Dr. Selâhattin - Dr. A. Bican Ercilasun - Dr. Ensar Aslan. *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*. Ankara, 1976. 398 s.
50. Acıpayamlı, Prof. Dr. Orhan. *Zanaat Terimleri Sözlüğü*. Ankara, 1976. VIII + 215 s.

(Bu yapıt Acıpayamlı ve TDK'nin ortaklaşa çalışmalarının ürünüdür.)

C. Türkiye dışındaki Türk ağızları üzerine araştırmalar

51. Dalli, Hüseyin. *Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar*. Ankara, 1976. 201 s.

**ATASÖZLERİ VE DEYİMLER ÜZERİNE
ÇALIŞMALAR**

Değiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından çok önemli dil yapıları olan ve dilimizin zengin bir kaynağını oluşturan atasözleri ve deyimler üzerinde de Kolumuzca çalışmalar yapılmış, yurdumuzun her yerinde kullanılan atasözleri ve deyimler ile halk ağzındaki atasözleri ve deyimler toplanarak yayımlanmış; ayrıca, Kurum dışında yapılmış, Türk lehçelerindeki atasözleri ve deyimler üzerindeki kimi çalışmaları da değerlendirilerek yayımlanmıştır.

A. Yurdumuzun her yerinde kullanılan atasözleri ve deyimler

52. Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler*. Ankara, 1965. 544 s.

Bu yapıt, atasözleri ve deyimlerin niteliklerini açıklayan değerli bir inceleme, atasözleri ve deyimler, dizin ve bibliyografya bölümlerini içermektedir.

53. Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler* (Elkitabı). Ankara, 1968. 184 s.

Elkitabı, 1965 yılında yayımlanıp kısa bir sürede tükenen *Atasözleri ve Deyimler* kitabının, öğrencilerin yararlanmasına sunulmak üzere, dizin ve bibliyografya çıkartılarak bastırılmış biçimdir.

54. Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*.

1. *Atasözleri Sözlüğü*. Ankara, 1971. 392 s.

2. *Deyimler Sözlüğü*. Ankara, 1976. 404-968 s.

3. *Dizin ve Kaynakça*. Ankara, 1977. 979-1320 s.

Görüldüğü gibi bu yapıt 3 ciltten oluşmaktadır. Bu değerli yapıtımızda ortak dilimizdeki atasözleri ve deyimlerin karşılıkları verilmiş, açıklamaları yapılmış, ayrıca dizin ve kaynakça da ayrı bir cilt olarak yayımlanmıştır. Çok aranan bir yapıt olan *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nün 3. baskısı yapılmıştır.

B. Bölge ağızlarında atasözleri ve deyimler

Derleyicilerimizin halk ağzından derleyip gönderdikleri yurdumuzun kimi bölgelerine özgü, atasözleri ve deyimler Kol görevlilerince değerlendirilerek aşağıdaki 2 ciltte toplanmıştır.

55. Aksoy, Ömer Asım. *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler*. Ankara, 1969. 406 s.

56. Aksoy, Ömer Asım - Cem Dilçin. *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler*. Ankara, 1971. 175 s.

C. Türk lehçelerinde atasözleri ve deyimler

Kurum dışında hazırlanan, Türk lehçelerindeki atasözleri ve deyimler ile ilgili çalışmalar da değerlendirilerek yayımlanmıştır.

57. Taymas, Abdullah Battal. *Kazan Türkçesinde Atasözleri ve Deyimler*. Ankara, 1968. 151 s.

58. Ülküsal, Müstecib. *Dobruca'daki Kırım Türklerinde Atasözleri ve Deyimler*. Ankara, 1970. 253 s.

Bu yapıtlarda, lehçelerdeki atasözleri ve deyimlerin altına Türkiye Türkçesine çevrilmiş biçimleri yazılmış, sonuna metinde geçen sözcüklerin birer sözlüğü eklenmiştir.

Türk dilinin önemli yapıtlarının yayımlanması ile ilgili çalışmalar :

Dilimizin önemli anıtlarından *Divanü Lûgat-it Türk*'ün yeni bir dizini hazırlanıp yayımlanmıştır.

59. TDK. *Divanü Lûgat-it Türk Dizini*. Önsöz: Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu. Ankara, 1972. XXII + 168 s.

Bilim adamlarınca, tıpkıbasım, çevriyazılı metin ve inceleme olarak yayıma hazırlanmış olan Türk dilinin önemli yapıtlarından bazıları bastırılmıştır. Bazıları da baskı evresinde olup yakında yayımlanacaktır.

354 Derleme ve Tarama Kolu Çalışmaları

60. Canpolat, Doç. Dr. Mustafa. *Mecmū'atü'n-nezā'ir*. Ankara, 1982. 370 s.
61. Ünver, Doç. Dr. İsmail. *İskender-nāme* (Önsöz, giriş ve tıpkıbasım). Ankara, 1983.
- Şeyyat Hamza'nın *Yusuf ve Zeliha* adlı yapıtını Metin-İnceleme ve Dizin olarak yayına hazırlamakta olan Prof. Dr. Sadettin Buluç çalışmalarını sürdürmektedir.

Ses Belgeliği çalışmaları

1966 yılında başlatılan, halk ağız verilerini teyple derleme çalışmaları sürmektedir.

1978-1980 döneminde Kurumumuzda bir "Ses Belgeliği" kurma girişiminde bulunulmuştur. Bu belgelikte aşağıdaki derlemeler toplanmaktadır.

1) Yurdumuzun her yöresinden yapılan, Anadolu ağızlarının sözlü anlatım örneklerinden derlemeler,

2) Pilot bölge seçilen dar bir kesimden yapılan derlemeler,

3) Ortak dilden yapılan derlemeler.

Ortak dilden yapılacak derlemelerde başta Atatürk olmak üzere, devlet büyüklerinin, ünlü kişilerin, ortak dili iyi kullanan aktörler, sinema sanatçıları ve çeşitli kişilerin konuşmaları banda alınacaktır.

Bugüne değin Ses Belgeliğimize 34 kaset gelmiştir.

Kaynak kişilerden doğrudan doğruya derleme yapabilmek için, Kurumumuzda bir oda "Ses Alma Odası" olarak ayrılıp, gerekli gereçlerle donatılacaktır.

Ahmedî

İSKENDER-NĀME

Dr. İsmail Ünver

Yeni çıktı, 1.500 Lira.

NEHCÜ'L-FERĀDİS

János Eckmann

Yayınlayanlar: Doç. Dr. Semih Tezcan, Doç. Dr. Hamza Zülfıkar

Basılıyor.
